

SHAXS SHAKLLANISHI VA TA'LIM TARBIYA

Mallayeva Hilola Isroilovna

Shaxrisabz davlat pedagogika instituti talabasi

Jabborova Malohat Azimovna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

***Annotatsiya.** Shaxs shakllanishi va ta'lim-tarbiya inson hayotining eng muhim poydevoridir. Bu jarayon, insonning o'zligini anglash, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va jamiyat uchun foydali shaxs bo'lib yetishishiga asos bo'ladi. Tarbiya va ta'lim faqat bilim berish bilangina cheklanmay, balki insonning ruhiyati, tafakkuri va shaxsiyati shakllanishiga ham xizmat qiladi. Abu Nasr Forobiy aytganidek, "Ta'lim-tarbiya orqali mukammal shaxsni tarbiyalash mumkin, zero, bu jamiyatning baxt-saodat kalitidir." Yosh avlodni o'qitish va tarbiyalashda ota-ona, ustoz va jamiyatning birgalikdagi mehnati muhim ahamiyatga ega. Har bir insonning aqliy salohiyati, ijodiy fikrlashi va ijtimoiy mas'uliyat hissi uning ta'lim-tarbiya jarayonidagi erishgan natijalariga bog'liqdir.*

***Kalit so'zi :** shaxs, ta'lim-tarbiya, axloqiy qadriyatlar, individuallik xususiyatlari, ijtimoiy mas'uliyat .*

***Абстрактный.** Формирование и воспитание личности являются важнейшими основами жизни человека. Этот процесс является основой самосознания человека, духовно-нравственных ценностей, становления полезной личности для общества. Образование и обучение не ограничиваются передачей знаний, но также служат формированию психики, мышления и личности человека. Как сказал Абу Наср Фараби: «Можно вырастить идеального человека посредством образования, ведь это залог счастья общества». В обучении и воспитании подрастающего поколения важна совместная работа родителей, педагогов и общества.*

Интеллектуальный потенциал, творческое мышление и чувство социальной ответственности каждого человека зависят от результатов, достигнутых в образовательном процессе.

Ключевое слово: *человек, личность, образование, моральные ценности, индивидуальные особенности, социальная ответственность.*

Abstract: *Personality formation and education are the most important foundations of human life. This process is the basis for a person to understand his identity, spiritual and moral values, and grow into a useful person for society. Education and training are not limited to providing knowledge, but also serve to form a person's psyche, thinking, and personality. As Abu Nasr Al-Farabi said, "It is possible to raise a perfect person through education, because this is the key to the happiness of society." The joint work of parents, teachers, and society is important in educating and raising the younger generation. The intellectual potential, creative thinking, and sense of social responsibility of each person depend on the results achieved in the educational process.*

Keywords: *person, personality, education, moral values, individual characteristics, social responsibility.*

Shaxs tushunchasi falsafa, psixologiya, sotsiologiya va pedagogika fanlarida muhim o‘rinni egallaydi. Shaxs – bu insonning individual xususiyatlari va ijtimoiy faoliyatini belgilovchi murakkab tushuncha bo‘lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog‘liqdir. Nazariy jihatdan shaxs tushunchasi ikki asosiy yo‘nalishda ko‘rib chiqiladi: biologik va ijtimoiy. Biologik nuqtai nazardan, shaxs odamning genetik merosi, temperament va tug‘ma qobiliyatlarini ifodalaydi. Ijtimoiy jihatdan esa, shaxs jamiyat bilan o‘zaro aloqada shakllanadi va rivojlanadi. Insonning tarbiya, ta’lim, madaniyat va ijtimoiy muhit bilan bo‘lgan aloqalari uning shaxsiyatini shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Shaxsning asosiy komponentlari quyidagilardan iborat: Ong – insonning o‘zini va atrof-muhitni anglash qobiliyati. Hissiyotlar – shaxsning ichki kechinmalari va turli hodisalarga bo‘lgan munosabati. Irodaviy sifatlar – insonning o‘z maqsadlariga erishish uchun ichki imkoniyatlarini safarbar etish

qobiliyati. Axloqiy qadriyatlar – shaxsning jamiyatdagi ma’naviy tamoyillar asosida faoliyat olib borishi. Shaxs shakllanish jarayoni uzoq muddatli va bir necha bosqichlardan iborat bo‘lib, unda oilaviy tarbiya, ta’lim va jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar katta ahamiyatga ega. Bu jarayon davomida insonning o‘zini anglash, maqsadlarini aniqlash va jamiyatda o‘z o‘rnini topishga intilishi kuchayadi. Psixologiyada shaxsni o‘rganish masalasi muhim o‘rinni egallaydi. Masalan, Zigmund Freydning psixoanalitik nazariyasida shaxsni shakllantiruvchi asosiy omillar insonning ichki psixikasi va ongsiz jarayonlari bilan bog‘liq deb qaraladi. Lev Vigotskiy esa shaxs shakllanishini ijtimoiy muhit va madaniy omillar bilan izohlagan. Shu bilan birga, shaxsni shakllantirishda insonning o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan intilishi, maqsadlariga erishish yo‘lidagi qat’iyati va ichki motivatsiyasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu jarayon faqat insonning o‘z ustida ishlashi bilan emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etishi orqali ham ro‘yobga chiqadi. Shaxs shakllanishi va ta’lim-tarbiya insonning hayot yo‘lida mustahkam asos yaratadi. Har bir insonning hayoti va kelajagi uning bolalikdan qanday tarbiya olgani va qanday bilimga ega bo‘lganiga bog‘liq. Ta’lim insonni nafaqat bilim va ko‘nikmalar bilan boyitadi, balki uning axloqiy qadriyatlari va dunyoqarashini ham shakllantiradi. Tarbiya esa inson qalbiga yaxshilik urug‘larini sohib, uni jamiyatga foydali bo‘lishga undaydi. Jamiyatning rivojlanishi ham yosh avlodni ma’naviy jihatdan boy, ongli va mas’uliyatli qilib tarbiyalashga bog‘liq. Ota-ona, ustoz va atrof-muhitning birgalikdagi sa’y-harakati shaxsning shakllanishida asosiy omildir. Chin ma’noda komil inson bo‘lish uchun ta’lim va tarbiya o‘rtasida uyg‘unlik bo‘lishi shart. Shaxsni shakllantirish jarayonida nafaqat bilim olish, balki axloq, mehr-oqibat, vatanparvarlik va halollik kabi yuksak fazilatlarni o‘zlashtirish ham muhim o‘rin tutadi. Hayotda o‘z o‘rnini topgan, jamiyatga foyda keltiradigan shaxsni tarbiyalash har bir insonning sa’y-harakatidan boshlanadi. Shuning uchun ta’lim va tarbiya hayotning abadiy yo‘ldoshidir, ular shaxsning barkamolligi va jamiyat taraqqiyotining bosh omillaridan biridir. Shaxs shakllanishi insonning ma’naviy va ijtimoiy hayotdagi o‘rnini belgilovchi uzviy jarayondir. Bu jarayon ta’lim va

tarbiya vositasida inson qalbini yuksaltiradi, unga ezgulik va adolat yo'lini ko'rsatadi. Tarbiya insonni nafaqat jamiyatga moslashgan, balki o'z fikr-mulohazalari bilan boshqalarga ta'sir qila oladigan yetuk shaxs sifatida shakllantiradi. Shu sababli, har bir insonning bolalik davridanoq qadrli tarbiya va bilim olish imkoniyatiga ega bo'lishi muhimdir. Ta'lim-tarbiya insonni yangi bilim va ko'nikmalarga ega qilish bilangina cheklanmay, uning xarakterini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Ilm olish jarayoni odamda o'z ustida ishlash, sabr-toqat va mashaqqatni yengish kabi fazilatlarni tarbiyalaydi. Shu bilan birga, tarbiya insonni mehr-oqibatli, hurmatga sazovor va ma'naviy jihatdan boy shaxsga aylantiradi. Yosh avlodni tarbiyalash va ularga to'g'ri ta'lim berish jamiyatning asosiy vazifalaridan biridir. Chunki har bir bola kelajakning bunyodkoridir. Ularni yaxshi tarbiya va chuqur bilim bilan ta'minlash kelajakda barkamol jamiyat barpo etishning kafolatidir. Bu jarayonda har bir inson o'z hissasini qo'shishi, yoshlarning intilishlarini qo'llab-quvvatlashi va ularga namuna bo'lishi lozim. Shaxsning shakllanishi faqat ilm olish bilangina emas, balki ichki dunyoni boyitish va ijtimoiy mas'uliyatni his qilish bilan bog'liqdir. Ta'lim-tarbiya orqali inson o'z hayotida muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan asosiy qadriyatlarga ega bo'ladi. Shuning uchun bu jarayonni yuksak mas'uliyat bilan olib borish kelajak avlod uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shaxs shakllanishi va ta'lim-tarbiya inson hayotining eng muhim va mas'uliyatli jihatlaridan biridir. Bu jarayon orqali inson nafaqat bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi, balki ma'naviy olamini boyitib, jamiyat uchun foydali shaxsga aylanadi. Har bir insonning maqsadlari, intilishlari va o'zligini anglash darajasi bolalikdan olgan ta'lim va tarbiyasiga bevosita bog'liqdir. Shu bois ta'lim va tarbiya inson hayotining eng asosiy qadriyatlaridan hisoblanadi. Ta'lim insonning ongini yoritadi, uni keng fikrlashga va yangi bilimlarni egallashga undaydi. Bilim olish jarayoni insonni nafaqat ilmiy jihatdan boyitadi, balki uni mas'uliyatli, tadbirkor va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantiradi. Tarbiya esa inson qalbida mehr-oqibat, adolat va ezgulik urug'larini sochib, uni jamiyatda axloqiy jihatdan

yuksak bo'lishga undaydi. Ta'lim va tarbiya o'zaro uyg'unlikda olib borilgandagina, chin ma'noda komil insonni tarbiyalash mumkin bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, shaxs shakllanishi va ta'lim-tarbiya jamiyatning rivojlanishi va insonning ma'naviy yuksalishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Insonni barkamol va yetuk shaxs sifatida tarbiyalash uchun bilim va axloqning uyg'unligi ta'minlanishi zarur. Har bir avlodning intellektual va ma'naviy darajasi ularga berilgan ta'lim va tarbiyaning sifati bilan o'lchanadi. Shaxs shakllanishi bu doimiy jarayon bo'lib, unda oila, maktab va jamiyat birgalikda harakat qilishi muhimdir. Bola qalbida mehr, adolat, ezgulik va bilimga intilish kabi yuksak fazilatlarni shakllantirish jamiyatning farovon kelajagini kafolatlaydi. Ta'lim va tarbiya faqat insonning o'zini emas, balki butun jamiyatni yuksaltirishga qodir kuchdir. Shu sababli, har birimiz yosh avlodning ta'lim-tarbiyasiga mas'uliyat bilan yondashib, ularga yuksak maqsadlar sari yo'l ko'rsatishimiz kerak. Zero, yuksak ma'naviyatli va bilimli insonlar jamiyatning eng muhim boyligidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abu Nasr Forobiy. "Fozil odamlar shahri". – Toshkent: Fan, 1993.
2. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. G'afurov A.A. "Pedagogika asoslari". – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
4. Vigotskiy L.S. "Inson psixologiyasining rivojlanishi" – Moskva: Pedagogika, 1982.
5. Xolmatova N.I. "Shaxs rivojlanishida tarbiya va ta'limning roli". – Toshkent: Ma'rifat, 2015.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning yoshlarga oid ma'ruzalari va nutqlari. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
7. Dewey J. "Democracy and Education". – New York: Macmillan, 1916.
8. Psixologiya va pedagogika fanlarining zamonaviy tadqiqotlari. – Toshkent: Innovatsiya markazi, 2021.